

GAÁL CSABA

Milyen nyelven írjunk?

If it is not in English, it can't be important.
ismert mondás

MILYEN ANGOL NYELVŰ ÚJSÁGOK JELENNEK MEG MAGYAR FORDÍTÁSBAN?

A mottó szerint, ha valamit nem angolul írtak, akkor az nem is lehet olyan fontos. Ez a gúnyos megjegyzés emlékeztet arra a kalifára, aki miután az arabok Kr. u. a VII. században Alexandriát meghódították és jelentették, hogy a híres könyvtár leégett, erre csak annyit válaszolt: ami arabul volt, az megvan másutt is, ami meg nem, az meg úgysem volt fontos.

Az orvostörténet során több nyelv töltötte be a „lingua franca*” szerepét: a görög, majd a latin és a német. Az utóbbi kettő a 19. század végén és a 20. század elején még párhuzamosan érvényesült, a mindennapokban ekkor még a német uralta a nemzetközi orvosi szaknyelvet. Ennek hátterében az állt, hogy az orvostudományban ezidőtájt a német nyelvterület vitte a vezető szerepet. Bár a Németországba és Ausztriába látogató és tanulni vágyó amerikai és angol orvosoknak csak kis hányada tudta magát a helyi nyelven megértetni, mégis a német folyóiratokat rendszeresen járaták és tanulmányozták. Ma fordított a helyzet azzal a különbséggel, hogy az angol anyanyelvűek közül senki nem beszél sem a franciát, sem a németet, sem más idegen nyelvet, hiszen nincsenek ráutalva. Ennek a fő okai: (1) az alapvető angol (basic) könnyű elsajátítani, (2) az angol nyelvű országok vezető szerepet töltenek be az orvostudományban, így (3) az angol vált a nemzetközi érintkezés nyelvén és (4) az internet, az elektronikus valamint a nyomtatott sajtó nyelve is az angol.

MIÉRT KÖZÖLJÜNK ANGOL NYELVEN?

(1) Az angol anyanyelvű szerzők természetesen angolul írnak. Az is többnyire nyilvánvaló, hogy (2) az ún. „kis” nemzetek fiai is főként angolul közölnek, hiszen nem kívánható meg, hogy valamely orvosi szakma jeles nemzetközi képviselői pl. észt, magyar vagy dán nyelven értsenek, eltekintve attól, hogy ezen országok szakmai egyesületének nem biztos, hogy érdemes és fenn is tud tartani egy anyanyelvű folyóiratot. (3) A kérdés inkább azoknál a szerzőknél merül fel igazán, akik egy nagy népességű országhoz tartoznak, mint pl. Japán, Spanyolország, Németország, Olaszország. Ők ugyanis nem hagyhatják figyelmen kívül azt a nyomós ténytet, hogy ma az angol a tudományos világ nemzetközi nyelve.

* lingua franca (lat): (1) Földközi-tenger mellékén járatos, arab elemekkel szőtt újlatin., főleg olasz alapú érintkezési nyelv; (2) érintkezési, közvetítő nyelv

A hivatásbeli érvényesüléshez (főként egyetemi pályafutás esetén) manapság elvárják, hogy a pályázó megfelelő számú és minőségű közleménnyel rendelkezzen. Ezt biztosítanak a nagy értékszámu (impact factor) folyóiratokban megjelent cikkek, melyek gyakorlatilag angol nyelven íródnak. Környezete meggondolatlanok, balgának, de legalábbis gyermeketeknek tartaná azt a német, japán vagy magyar orvost, kutatót, aki jelentősnek gondolt tanulmányát hazai lapban és nem egy angol nyelvű, nagy elismertségű folyóiratban szeretné közzé tenni. A Tudományos Információs Intézet (ISI – Institut for Scientific Information) kimutatása szerint a szakirodalom döntő többségében angolul jelenik meg, és ezeket a közleményeket idézik a leggyakrabban: az angolszász nyelvű munkákat átlagban 3,7-szer idézik, míg a német, francia és japán dolgozatokat 0,6 – 0,5 – 0,5-ször. Vagy másként kifejezve, ha egy cikket angolul írtak, 6-szor gyakrabban idézik /1/. Az angol nyelvi közlési kényszer – de legalábbis a nagy nyomás – akkor szűnne meg, ha a tudományos fokozatok megítélésénél az értékszámnak nem tulajdonítanak akkora jelentőséget.

KÖZLÉS ANGOL NYELVEN

Ide értelemszerűen a nem angol anyanyelvű szerzőket kell érteni. Őket két csoportra lehet osztani: akik kellőképpen tudnak angolul és akik nem.

Angolban járatos szerzők

Ide elsősorban azok a szakmabeliek tartoznak, akik egyetemi illetve tudományos pályára készülnek, így tehát náluk a nyelv írásbeli és szóbeli ismerete alapszükséglet. A mai határok nélküli világban mindennaposá vált, hogy a fiatal kutatók, orvosok több-kevesebb időt töltenek el angolszász nyelvű országban (USA, UK, Kanada), így bőséges alkalmuk nyílik a szaknyelv elsajátítására. Bár egyes országokban nem az angol az anyanyelv, mégis az egyetemen vagy a kórházakban ezt használják: Málta, Egyiptom stb.

Nagy-britanniai klinikai munkám során egyiptomi kollegám egy nap a világ legtermészetesebb módján közölte, hogy Magyarországon az egyetemen nyilván – ugyanúgy mint Egyiptomban – az oktatás és a tankönyvek nyelve az angol. Nagyon elképedt, mikor közöltem, hogy egy olyan kis országban, mint a miénk, igenis hagyománya van a nemzeti orvosi nyelvnek és természetesen anyanyelven hallgattuk az előadásokat.

Bármennyire is magabiztosnak érzi magát a szerző az angolban, elengedhetetlen egy anyanyelvi kollega felkérése a végsőnek szánt kéziratváltozat ellenőrzésére. A nyelvi „lektor” min-

denképpen tartozzon ugyanahhoz a szakhoz, különben fennáll annak a veszélye, hogy a szakkifejezések nem „ülnek”. Ilyen esetben illő (és elegendő) egy köszönetnyilvánítást elhelyezni a cikk végén.

Angolban nem kellően jártas szerzők

Ha valaki csak alapszinten beszéli a nyelvet, akkor rá van utalva kellően gyakorlott kollegára vagy *hivatásos fordítóra*. Az első megoldás az ideális, míg a második a szükségmegoldás. Nem szakmabeli fordítóra bízni a munkát sokszor vált ki csalódást, eltekintve attól, hogy meglehetősen drága. Ezen túlmenően jobb esetben csak a tanulmány mondanivalója változik meg, rosszabb esetben azonban a közlendő igazi tartalma is elveszik. Ennek az az egyszerű oka, hogy a hivatásos fordítónál hiányzik az átfogó szemlélet, nem tudja megragadni a lényegét, hiszen nincs szakmai rálátása. Megpecsételheti a cikk sorsát az is, ha csak hangsúlyeltolódásról van szó. Elképzelhető egy közti megoldás is: miután a hivatásos fordító elvégezte munkáját, odaadjuk a közleményt egy angolban megfelelően jártas kollegának ellenőrzésére. Figyelem! Minthogy a kétnyelvű szakembereknél csak a kétnyelvű titkárnő a ritkább, magunknak kell a szöveget leírunk.

Mindössze néhány nemzetközi folyóirat szerkesztőségében található olyan szerkesztőt, aki hajlandó a nem anyanyelvű szerzők által benyújtott kéziratot megfelelő angolságra átjavítani (pl. World Journal of Surgery). Ez nyilván nem azt jelenti, hogy a rossz angolsággal megírt cikket újra írják, de megvan annak a lehetősége, hogy árnyalati változtatásokat, szócsereket, fogalmazási javításokat végezzenek. A tanulmány megítélésével kapcsolatos kiadói megokolásban soha sem szerepel indokként a „jó” vagy „siralmas” angol nyelvezet. A kifogástalan nyelvhelyességi és a stílusbeli megjelenítés azonban nagyban elsegíti a mondanó megértését, a cikk elfogadását és végül a munka mielőbbi megjelenését.

HAZAI VAGY NEMZETKÖZI FOLYÓIRATBAN KÖZÖLJÜNK?

A legtöbb nem angol nyelvű szerző nem csupán tudományos előmenetelre és az ehhez szükséges nemzetközi szereplésre törekszik, de szívesen lenne jelen a hazai szakirodalomban is, melyhez azonban anyanyelvi közlésre is szükség van. A nagy lélekszámú országok kutatói, orvosai túlnyomó többségében anyanyelvükön olvasnak és hazai lapokból nyerik ismereteiket. A szerzők egy részénél tehát felmerül a kérdés, hogy hol közöljenek? A cikkek íróit a megfogalmazott szempontok alapján *három csoportba* oszthatjuk:

– Az egyik táborba tartozók *kizárólag saját nyelvükön* közölnek. Ők azok a szakemberek, akik nem egyetemi vagy tudományos előmenetel mellett döntöttek, így közülük kerül ki a legtöbb kórházi vagy részlegvezető.

– A másik csoportba azokat sorolhatjuk, akik *mind hazai, mind angol nyelvű újságokba* írnak. Ők képezik az egyetemi oktatókat és a nagyobb kórházak, kutató intézmények vezetőit. A

tapasztalat azt mutatja, hogy sokan közülük, ha elérték a kívánt beosztásukat, rangjukat, akkor felhagynak az „értékszámvadászattal” és csak hazai lapokban adják közre munkáikat.

– Csak kevesen vannak, akik *kizárólag angolul* közölnek. Ide azok tartoznak, akik alapkutatásban vagy egy különleges, szűk területen tevékenykednek.

Az *anyanyelvi szaksajtónak* óriási a *jelentősége* a hazai szakemberek körében. Ha a legtöbb szerző kizárólag angol nyelvű újságokban jelentetné meg közleményeit ez egyenlő lenne azzal, hogy sorvadásra készítenék a nemzeti tudományos életet annak minden hátrányos következményével. Ebben az esetben ugyanis az anyanyelvi folyóiratokban csak másodrangú, kevésbé értékes munkák fognak megjelenni. Az érintett kiadványok szerkesztősége ezen úgy próbál felülkerekedni, hogy kiváló angol összefoglalásokat jelentet meg és a folyóiratot igyekszik felvetetni a nemzetközi információviszakereső rendszerekbe. Gyakorlati megoldást jelenthet, ha a teljes cikkek angol fordítása valamilyen elektronikus folyóirat formájában a világhálón megjelenne; így talán elkerülhető a kettős közlés eléggé elterjedt rossz szokása is. Végül ne feledjük azt se, hogy a nyelv – a szaknyelv is! – az egyik legféltettebb kultúrkinccsünk.

A hazai tudományos élet közleményekben történő megőrzésére irányuló érdekes németországi próbálkozás, hogy a régi hagyományokra visszatekintő, 1860-ban alapított tekintélyes folyóirat, a Langenbecks Archiv für Chirurgie 1998 óta csak angol nyelvű kiadásban (*Langenbeck's Archives of Surgery*) jelenik meg. (Hasonló módon a Blut nevű újságból *Annals of Hematology* lett.) A helyzet visszássága, hogy az újságban a németek nem az anyanyelvükön, hanem eleve angolul közölhetnek. Az állás háttérében az a megfontolás állt, hogy így nőjön a folyóirat nemzetközi elfogadottsága. Úgy tűnik azonban, hogy a vállalkozás megbukott, nem érte el célját. Az angol nyelvű és régóta elfogadott újságokkal ugyanis csak akkor vehetné fel a versenyt, ha a értszáma is megfelelő nagyságot érne el, ami eddig nem sikerült. A másik bökkenő, hogy a német anyanyelvű érdeklődők továbbra is (és elsősorban) a már megmérettetett vezető angol lapokat olvassák, akik viszont hiányos nyelvtudásuk folytán erre képtelenek, azok is kizártnak az eredetileg nagyhírű német szaklap tanulmányozásából, hiszen ma már csak angol nyelven jelenik meg. Talán ilyen okok alapján is érthető, hogy a német orvosok többsége nem tartja helyesnek a leírt gyakorlatot.

Néhányan úgy próbálják megkerülni az ábrázolt kételyeket, hogy az ún. *kettős közlés* vitatott megoldásához nyúlnak. Ez azt jelenti, hogy ugyanaz a cikk megjelenik anyanyelven is és egy angol nyelvű újságban is többnyire anélkül, hogy a szerző a kiadót tájékoztatta volna erről a tényről. Manapság, az elektronikus tájékoztatás korszakában hamar felfedezhetőek ezek a kettős közlések.

Kettős közlés

A legtöbb kiadó nem szívesen közöl olyan cikket, mely teljes egészében már másutt nyomtatott illetve elektronikus formában

megjelent, vagy valamely könyv stb. részeként kiadásra került. Ez *nem vonatkozik* egy valahol benyújtott, de el nem fogadott írásra vagy az előzetes közleményt követő teljes tanulmányra vagy tudományos gyűlésen tartott előadás dolgozat formájában történő megjelentetésére. (Utóbbi esetben mindenképpen tisztességes utalni a kongresszusi előadásra.)

Habár a vezető újságok alapvetően a kettős közlés ellen foglaltak állást, ezen gyakorlat annyira elterjedt, hogy becslések szerint /2/ a dolgozatok csaknem 25%-a ilyen jellegű.

A kézirat leadásakor a szerzőknek *nyilatkoznuk kell*, hogy a tanulmány megjelent-e másutt. Korábbi teljes vagy részbeni megjelentetés esetén csatolni kell azok másolatait. Hamis adatok megadása eleve kizárja a cikk elfogadását.

Kettős közlés ugyanazon vagy más nyelven (különösen más országban) *bizonyos körülmények között megengedett* /3/. Az erre vonatkozó szabályok a következők.

– A szerzők megkapták mindkét kiadó jóváhagyását; a másodsorra közlő kiadónak ismernie kell az előző megjelenés lenyomatát.

– Kettős kiadásnál azé az újságé az elsőbbség, amelyiknél (legalább egy héttel) korábban jelenik meg a dolgozat.

– A második közlemény egy másfajta olvasótáborról szól meg; ilyenkor egy rövidített változat is elegendő.

– A második cikk címlapján lábjegyzetben kell az olvasót ar-

ról tájékoztatni, hogy a írás másutt már megjelent (bibliográfia ismertetése).

– A második közlésért alapvetően nem jár tiszteletdíj.

ÖSSZEGZÉS

Csak az anyanyelvénél van meg az a képességünk, hogy a kifejezőmód és az írásművészet finom rezdüléseiben tudjuk magunkat kifejezni. Az idegen nyelvűség ugyanakkor segíthet abban, hogy jobban megbecsüljük anyanyelvünket, érzékennyé tesz az idegen szavakkal, kifejezésekkel szemben. Az angol nyelvű fordítás soha nem tudja pótolni az eredeti nyelven írott közleményt még akkor sem, ha a szerző és a fordító ugyanaz a személy. Az angollal, mint a tudomány nyelvével szembeni minden lelkese-
désünk ellenére a magyar (szak)nyelvet kell ápolnunk.

IRODALOM

1. Garfield E, Willjams–Dorof A: Language use in national research: a citation analysis. *Curr Contents* 1990; 133:5.
2. Jefferson T: Redundant publication in biomedical sciences: scientific misconduct or necessity? *Science and Engineering Ethics* 1998; 4:135-40.
3. Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals. *JAMA* 1997; 277:927-934.